

1705. gadā krievu ģenerālfeldmaršals Šeremetjevs raksta savam valdniekam Pēterim vārdus, kurus vēlāk zinās, citēs vai pieminēs ikviens, runājot par 18. gadsimta sākumu Vidzemē.

“Man Tev jāziņo, ka visvarenais Dievs un vissvētā Dievmāte Tavu vēlēšanos piepilda: ienaidnieka zemē vairs nav ko postīt. No Pliskavas līdz Tērbatai... 38 verstis šaipus Pērnavas un no Rīgas līdz Valkai viss ir izpostīts, visas pilis ir sagrautas. Nekas nav atlicis, izņemot Pērnavu un Rēveli, un šur tur pa muižai pie jūras.”

Vēl pēc pieciem gadiem, nespējot ilgāk izturēt aplenkumu, padodas Rīga. Pilsētā plosās mēris, un drīz jau tā varā nonākusi visa Vidzeme. Daudzviet labi ja no katriem desmit cilvēkiem dzīvi palikuši trīs.

1710. gada 14. jūlijā grāfs Šeremetjevs svinīgi iebrauc Rīgā.

Rātes un visu pilsētnieku vārdā viņu sveic Rīgas burggrāfs un pasniedz divas trīs mārciņu smagas zelta atslēgas, par to vēlāk pretī saņemot Pētera I spieķi, ar ko viņš pašrocīgi mēdzis sist nepaklausīgos. Toties Vidzemes muižnieki panāk, ka cars apstiprina Sigismunda Augusta privilēģiju, dāvājot tiesības, kādas tiem nekad agrāk nav bijušas. Viņi atgūst muižas, pievieno tām jaunas, dedzina brandvīnu un ceļ krogus. Ir sācies viens no visdrūmākajiem posmiem latviešu tautas vēsturē.

Acīmredzot kaut kad šajā laikā arī tapušas leģendas gan par Adiamindes ākstu, gan līvu virsaiti Vesiki, sauktu Perniģelis, viņa mazmazdēlu Sanderu Pernefogelu un, visbeidzot, brīvkungu Hieronīmu Kārli Frīdrihu fon Minhauzenu un Liepupes mācītāja Klēmaņa ģimenes mājskolotāju Garlību Helvīgu Merķeli.

Leģendas par to, kas mēs esam un vai patiešām mēs esam tie, kas esam.

Brālis un māsa

Jau kuro gadu viņi dzīvoja mežā. Cik ilgi īsti, Ulla nezināja, tāpēc reizēm mēģināja to izdibināt, liekot uz būdas grīdas čiekurus.

– Tā bija auksta, bargā ziema. Pirmā, ko atceros. Es gulēju zem ādām, un mani visu laiku kratīja drudzis, – viņa pie sevis murmināja. – Toties nākamajā Tulls nodūra tik daudz bebru, ka vēl pavasarī ēdām to taukus. Bet pēc tam... Pēc tam mēs redzējām cilvēkus.

Un viņa uz brīdi apmulsa, svārstīdama sauļā trešo čiekuru, jo patiesībā tas nemaz nebija ziemā, bet gan vasarā. Tiesa, jau stipri uz rudens pusi, tomēr, vienalga, vasarā.

Tie bija liela auguma, ūsaini vīri mundieros ar spožām pogām, kas brida gar jūras krastu. Daži jāja zirgos un kļiedza uz tiem, kas gāja kājām. Toreiz Ulla nesaprata, kāpēc Tulls tā nobijās. Tik nobijušos meitene brāli nekad agrāk nebija redzējusi. Viņš aizspieda māasai muti, likdams apklust, un krietnu laiku abi nekustīgi gulēja smiltīs starp sikajām priedītēm, līdz beidzot, kad viens ļaužu pulks pagāja garām, bet otrs vēl tikai vīdēja tālumā, puika raušus uzrāva māšeli kājās un abi metās bēgt. Zari sitās sejā, kājas ķērās aiz saknēm un ciņiem, aptrūka elpas, bet Tulls neļāva apstāties. Viņi tikai skrēja un skrēja.

Toreiz Ulla nesaprata, no kā brālis tā nobijās. Milzīgie ūsainie vīri mundieros ar spožajām pogām nemaz neizskatījās draudīgi. Drīzāk noguruši un vienalzdzīgi. Vēl tagad meitene atcerējās, kā viņi tur brida pa smiltīm nodurtām galvām.

Kas no tādiem ko baidīties?

Tagad... Tagad Ulla zināja, ka no cilvēkiem jābaidās. Tagad Ulla bija redzējusi nodedzinātās sētas un to iemītņieku kaulus, uz kuriem sēdēja zili melnie, lielie kraukļi, un saprata, ka tieši no cilvēkiem jābaidās visvairāk.

Rādīdams postažu ar galvaskausiem, virs kuriem, abu iztraucēti, lidoja melnie kraukļi, Tulls teica, ka tieši cilvēki bijuši tie, kas nodedzinājuši ēkas un nobendējuši ļaudis.

– Kāpēc? – Ulla vaicāja.

– Tāpēc, ka pie cilvēkiem tā pieņemts.

– Kas pieņemts?

– Nogalināt vājākos, – Tulls strupi atbildēja.

– Kāpēc? – meitene turpināja iztaujāt brāli.

– To neviens nezina.

Jā, tagad viņa vairs nebrīnījās, ka arī Tullam, pat drosmīgajam Tullam, kuru ne lācis nespēja nobiedēt, bija bail no cilvēkiem.

Nākamajā ziemā, kad ozoliem nenobira lapas un plāna, plāna sniega kārtiņa te uzsniga, te atkal nokusa, viens tāds ķepainis, dusmīgi rūkdams, vairākas dienas staigāja ap viņu būdu, bet toreiz Tulls tikai meta būdas vidū degošajā pavardā kadiķu praulus un savā nodabā murmināja: “Prom, mežaini, pie citiem mežaiņiem!”

Un Ulla nolika uz būdas klona vēl vienu čiekuru.

Toties nākamā ziema bija tik barga kā neviena no iepriekšējām, ar dziļiem sniegiem un salu, ka vai acis sprāga no pieres laukā. Par laimi, Tulls, kuram pēdējos gados medībās veicās aizvien labāk, jau rudenī bija sažāvējis krietni daudz stirnas gaļas, bet Ulla slauca pie nodedzinātajām mājām atrasto govi, kas tagad mita aiz būdas, balķēniem apjotā nojumē.

Meitene atkal nolika uz grīdas čiekuru. Un tūlīt pievienoja tam nākamo. Pēdējo! Jo šajā ziemā nekas tāds īpašs vēl nebija atgadījies.

Tagad čiekuri, kuri pauda par kādu no aizvadītajām ziemām, bija sarindoti cits aiz cita, tomēr Ullai tik un tā netapa skaidrāks, cik tad īsti ilgi abi ar brāli nodzīvojuši te, mežā. Bet

galvenais – kā un kāpēc viņi šeit nonākuši? Tas bija jautājums, uz kuru meitene nekādi nespēja rast atbildi.

Kā un kāpēc?

Kaut gan tieši to gribējās zināt visvairāk, Tullam viņa neuzdrošinājās vaicāt. Ne tāpēc, ka brālis pēdējā laikā kļuva aizvien nerunīgāks, bet tāpēc, ka meitene baidījās – arī viņš varētu nezināt.

Bija sācies 1711. gads.

Pa karapulku izpostīto un mēra izkauto Vidzemi klīda vilku bari. Krāsmatas aizauga brikšņiem. Šajā zemē jau sen vairs nebija, ko ņemt, tāpēc tika izlaupītas pat kapsētas. Vējš pamazām iepurināja smiltis līvu sētas jūrmalā. Cilvēki, iztālēm ieraudzījuši citus, bēga neatskatoties, jo neko, izņemot vien postu un nelaimi, tie cits citam nevarēja atnest. Un tikai retu reizi pa ceļu gar jūru uz Pērnavas pusi caur Pernigeli aizjāja kāds ziņnesis vai, kučierim skaļi klieodzot, aizripoja pasta rati.

Tullu māsas niekošanās ar čiekuriem kaitināja. Galu galā viņa jau sen vairs nebija nekāds bērns. Teikt gan puisis neko neteica, jo, kopš abi nonāca mežā, vairāk klusēja nekā runāja un īsti labi jutās tikai, kad bija viens. Pat tagad, ziemā, augām dienām klīda apkārt, ja vien ārā neauroja putenis un sals nerāva elpu ciet. Savukārt vasarās viņš pazuda uz daudzām dienām, teikdams, ka dodas likt cilpas vai stirnas medīt, lai gan daļu laika pavadīja, slepus lavīdamies pa brikšņiem ap vietām, kur reiz mita ļaudis. No mājām, klētīm, rijām un laidariem tagad pāri bija palikušas vien dadžos un nātrēs ieaugušas drupas ar cilvēku un lopu kauliem, kuri baloja zālē ap tām.

Reizēm iztālēm Tulls redzēja arī dzīvus cilvēkus. Gan tādus pašus kā viņš, kas slapstījās mežmalās, nekad atklāti nešķērsodami klajākas vietas, gan ceļotājus, kas devās vienā vai otrā virzienā pa piejūras ceļu – zobeniem, musketēm bruņotus jātniekus un vairāku zirgu vilktas karieses, kuru

braucējus varēja ieraudzīt vien retu reizi. Parasti tikai tad, kad tie piestāja ceļmalā un, putekļu vērpetei noplokot, no ratiem izkāpušie kungi tresotos mundieros pazuda starp priedēm, bet dāmas, kupliem baltiem matiem, pietupās turpat grāvmalā, paraudamas uz augšu kruzuļotos lindrakus.

Pēdējā laikā cilvēkus varēja redzēt aizvien biežāk.

Aizvadītajā vasarā Tulls kļuva tik pārdrošs, ka vairākkārt zaudēja modrību, tāpēc daudz netrūka, ka teju, teju tiktu pamanīts. Vienīgi atmiņā ataustot mātes kliezieniem, viņš atcerējās par briesmām, kas draud. Par briesmām, kas draud ik uz soļa.

– Ņem mūsu, mūsu ņem! Bēdziet mežā. Uz meža būdu...
Un nedodieties nevienam rokās!

Saķēris māšeli aiz rokas, Tulls pāri rugainei skrēja uz purvu.

– Slēpieties mežā! Un nevienam nedodieties rokās, nevienam! – Vēl tagad ausīs skanēja mātes izmisīgais klieziens, kad jātnieki bija ielaiduši uguni jūmtā un tēvam, kurš, paķēris koka dakšu, metās tiem virsū, nocirtuši galvu. Vectēvs, to redzot, saļima pie kūts stūra, bet tēva galva, atraudamās no rumpja, vispirms it kā pacēlās gaisā, tad, nokritusi celiņa vidū, sāka ripot uz akas pusi.

Tulls skrēja, cik jaudāja, raudams mūsu sev līdzī.

Pēdējais, ko viņš atskatoties redzēja, bija tēvabrālis ar cirvi rokās, māte dārza vidū un pāris jātnieku, kas dzinās viņiem pakaļ.

Toreiz, dzirdot māti kliežam, Tullam bija pilnīgi skaidrs, kurp abiem ar mūsu jābēg. Redzēdams, ka līdz purvājam vēl tālu, bet jātnieki tuvojas, viņš pārmeta Ullu pār plecu un, kaut arī pašam zem tās svara ļima kājas, lauzās cauri kārkliem. Vēl brīdi varēja dzirdēt, kā aiz muguras lūst zari un sekotāju zirgi šļakstina rāvu, tad trokšņi pieklusa un sāka attālināties, jo, laikam sapratuši, ka bēgļus tik un tā nespēs panākt, vajātāji grieza zirgus apkārt, pamezdami bērņus likteņa varā. Viņi nezināja to, ko zināja Tulls. To, ka abi ar mūsu nebūt nav

pamesti likteņa varā, jo ceļš pāri purvājam ved pretī glābiņam. Un, ja vēl kādam no saimes būs laimējies izglābties, tad arī tas agrāk vai vēlāk nokļūs līdz meža būdai.

Būdu uzslēja vectēvs, kad Adiamindē paklida vēsts par krievu karaspēku, kas apkauj ļaudis un dedzina ciemus viņpus Gaujai. Tulls vairs neatcerējās, kas šīs ziņas atnesa.

Toties atcerējās, ka vectēvs teica:

– Karam kara tiesa. Tas nesaudzē nevienu, kurš pats sevi neprot nosargāt.

Pēc tam, neraugoties uz to, ka tēvs piktojās par izniekoto laiku, kad jāgādā iztika gan pašiem, gan lopiem, mazdēls ar vectēvu tumšām eglēm noaugušajā uzkalnā ne tikai uzslēja būdu ar pavarda vietu vidū, bet izraka arī pagrabu un sagādāja malku vismaz divām ziemām. Vēlāk pagrabā noglabāja pelnos apvārtītas žāvētas stirnu un cūku ciskas, rāceņus, miežu un zirņu kules, kā arī visu pārējo pirmajos mēnešos nepieciešamo, lai mežā paglābtos no bada un aukstuma. Paugura smilšainajā dienvidu nogāzē vectēvs apraka vairākus lokus ar bultām, medību šķēpus, kā arī citus ieročus, darbarīkus un mantas, bez kurām tur, mežā dzīvojot, nevarētu iztik.

Tomēr karš tovasar līdz viņiem neatnāca. Tas neatnāca arī ziemā, pavasarī un pat ne nākamajā vasarā. Tēvs domāja, ka tas neatnāks nekad un, mežā būdu ceļot, velti izniekots laiks. Toties vectēvs, par spīti dēlam, arī nākamajā vasarā turpināja darboties pie meža mājas celtniecības. Viņš uzlika tai pamatīgāku jumtu, nostiprināja sienas, ievēra lūkos kārtīgas durvis, noglabāja pagrabā atkal jaunus krājumus iztikai un zem eglēm ierīkoja vēl dažas meža dzīvei nepieciešamu mantu glabātavas.

Tagad jau ne tikai tēvs, bet arī pārējie saimes ļaudis pukojās, uzskatīdami šo darbošanos par vistīrāko niekošanos, bet, tā kā bijība pret vectēva sirmo galvu neļāva neko pretī bilst, vismaz ne tā, ka vectēvs to dzird, tad visi purpināja un pukstēja pa kaktiem. Lai gan no vectēva tik un tā neko nevarēja noslēpt.

Ne velti viņš pēdējā laikā tik bieži atkārtoja, ka, pārāk ilgi mierā dzīvojot, aizmirstas kara posts. Un vēl – vai tam!, kurš, domādams, ka šāda dzīve turpināsies mūžīgi, aizmirst gādāt par savu drošību. Cits neviens taču par to negādāšot.

Vectēvam, kā parasti, izrādījās taisnība.

Karš patiešām atnāca arī līdz viņiem. Karš atnāca rudenī. Pēkšņi un brīdī, kad cilvēki to vismazāk gaidīja.

Tā bija neliela, uz Vidzemes piekrasti īpaši sūtīta kara-spēka vienība, kas, galvenajiem krievu armijas spēkiem aiz-
ejot Rīgas virzienā, ieradās pa zviedru būvēto ceļu no Turaidas puses. Nesastapusi nekādu pretestību šajā mežiem klātajā, purvainajā un mazapdzīvotajā novadā, tā sadalījās sīkākās grupās, no kurām katra slepkavoja un laupīja uz savu roku, nemaz nesteigdamās doties tālāk.

Todien, pamanot pamalē dūmus, mājinieki nodomāja, ka muižas laukos dedzina salmus. Un, lai gan dūmi neslidēja pa zemi, bet cēlās debesīs, būdami tumšāki nekā parasti, to patieso cēloni visi saprata tikai tad, kad mežmalā parādījās pirmie jātnieki. Bet tad jau bija par vēlu.

Sprakšķēdams aizdegās jumts. Tēvs ar koka dakšu mēģināja stāties ceļā jātniekiem. Māte kļiedza, lai viņi ar Ullu bēg uz mežu. Tagad Tullam šķita, ka pagājusi vesela mūžība kopš tās dienas, un varbūt tieši tāpēc viņu kaitināja māsas niekošanās ar čiekuriem. Jo kā var mēģināt saskaitīt to, ko saskaitīt nemaz nav iespējams.

Pirmajā naktī neviens no mājinikiem meža būdā, kā bija runāts, neieradās. Nogurusi no skrējiena pāri purvam un gājiena cauri mežam, Ulla gulēja svaigās, brāļa plūktās papardēs, bet Tulls, sēdēdams pie uguns plāna vidū, brīžam iekrita murgainā snaudā, no kura to ik pa brīdim izrāva kāds tāls kļiedziens vai soļu čaboņa ārpusē. Tomēr, kad pamodies viņš ieklausījās naktī, neko vairs nedzirdēja. Arī nākamajā dienā neviens neatnāca, tāpat kā aiznākamajā, bet, neraugoties uz nogurumu un bezspēku, naktī, vienalga, nevarēja